

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK TOPLUMUNUN YAŞAYAN MİMARLARI: AHİLER

Yrd. Doç. Dr. Ersan ERSOY*

Öz

Ahilik, geliştirdiği felsefe ve yeşerttiği değerler ile sadece Anadolu'da ticaretin anayasasını değil, sosyal ve kültürel hayatın da mimarlığını yaparak, Türk toplumunun gelişmesine katkı sağlamış ve günümüze kadar ulaşan örnek bir kurum ve model olma özelliğini kazanmıştır. Özellikle Türk toplumunun geçiş sürecinde olduğu bir dönemde Ahilik, halkın eğitiminde, şehirlileşmesinde, ekonomik örgütlenmesinde ve yeni şartlara uyumunda etkin bir vazife üstlenmiştir. Ahilik kurumu, geçmişten günümüze toplumsal hayatın bütün yönlerinde önemli işlevleri ve tesirleri bulunduğu için tarih kadar sosyolojinin de inceleme konusunu teşkil etmektedir. Bu makalede Ahilik kültürüne ve değerlerine sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşılabilecek ve Türk kültüründeki yeri değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Ahilik, Ahilik Kültürü, Ahilik Ahlakı, Sosyal Kurum, Türk Kültürü.

Abstract

Akhism as Influential Architects in Turkish Society from

Past to Present

Akhism, with the philosophy it developed and with the values it caused to leaf out, not only it did establish the law constitution of commerce in Anatolia and become the architecture of social and cultural life, but also it contributed to the development of Turkish society, and thus gained the characteristics of being a guide institution and became a model for many till present day. While Akhism has had various important functions and influ-

* İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Malatya.

ence in social life from past to the present, it is also a research topic of sociology as well as for history. In this study, the culture and the values of Akhism are approached and evaluated with a sociological perspective.

Key words: Akhism, Akhi Culture, Akhi Ethics, Social Institution, Turkish Culture.

Giriş

Kültür, insan ihtiyaçlarına cevap vermek üzere tesis olmuş sistematik değerler bütünüdür. Kültürün sayısız tanımı yapılabilir ama esasında kültür, tabiatın ve insan ihtiyaçlarının sormuş olduğu sorulara karşılık toplumların vermiş oldukları kendilerine özgü cevaplardır. Her toplum sorulan sorulara dünyaya ve insana bakışı, kendi kabiliyeti, birikimi ve potansiyeli ölçüsünde cevap verir. Çünkü her toplum farklı bir yapıdadır ve sosyal gerçekliği kendisine göre manalandırır. Aslında sosyal gerçeklik bir kumaştır ve toplumlar o kumaştan kendisine göre değerler elbisesi diker ve bunların sistemli hale gelmesiyle de kültür oluşur.

İşte 13. yüzyılda Ahi Evren tarafından kurulan Ahilik, Anadolu'daki Türklerin hayatında birlik, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, ekonomik düzen, refah ve sosyal güvenlik gibi pek çok ihtiyacı karşılamak gayesiyle ortaya çıkmış¹, Türk toplumuna özgü sosyal güvenliği sağlayan² bir sivil toplum kurumudur. Çünkü Ahilik devletin yapması gereken pek çok hizmeti devlete hiçbir mali külfet getirmeden görerek, sosyal hayatı zenginleştirip halkın sosyo-ekonomik düzeyini yükseltmiştir. Günümüzde modern devletlerin görevlerinin büyük bir kısmını sivil örgütlere devretme eğilimine girdiğine dikkat edilirse³ Ahilerin o günkü Anadolu'nun şartlarında gerçekleştirdikleri uygulamaların ne kadar önemli olduğu anlaşılmış olacaktır.

Ahilik, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar süren Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen isimdir. Ahi kelimesi Arapça "kardeş" veya "kardeşim" manasına gelmektedir. Ancak Neşet Çağatay kelimenin aslının "akı" olduğunu, Anadolu'da Türk kurum ve terimlerinin Arapçalaştırma gayretlerinin arttığı bir çağda Türkçe "akı", Arapça ahi'ye çevrildiğini söylemektedir.⁴ İbn Batuta'ya göre "ahi" tabirinin evlenmemiş, sanat ve meslek sahibi gençlerden seçilmiş, kendisine reislik payesi verilmiş önder kişilere kullanıldığını belirtmektedir.⁵

¹ Galip Demir, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahilik Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, s. 323, İstanbul, 2000.

² Kadir Arıcı, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahiyan-ı Rum)", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 38-47, Kırşehir, 1999.

³ Necmettin Özerkmen, "Ahiliğin Tarihsel ve Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları Sosyolojik Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 44, s. 58-78, Ankara, 2002.

⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 43, Ankara, 1989.

⁵ Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 71, Ankara, 2001.

Ahilik kültürünü yeşerten sosyal yapıya ve ona kaynaklık eden ruh iklimine baktığımızda Türk tasavvuf yapısının bulunduğunu görürüz. Asya'nın içlerinden Anadolu'ya gelen Oğuzlar başlarındaki serdarları ile Anadolu'ya geldikleri şehirlerin sadece kalelerini zapt ediyorlardı. Şehirleri asıl fethedenler ne askeri ne de siyasi teşkilatları. Asıl unsur manevi fatihler-dervişler diyebileceğimiz geri plandaki halk kitleleri idi. Şehirlerin kurulmasında, yeni toprak alanlarının tarıma açılmasında, şehir hayatına özgü (sağlık, eğitim, güvenlik gibi) belirli hizmetlerin sağlanmasında tasavvuf erbaplarının rolü büyüktür. Gerçekten bunlar yeni yerleşim bölgelerinde sadece maneviyatın temellerini atmakla kalmamışlar, aynı zamanda adem-i merkezîyetçi bir yapıyla maddi hizmetleri ve alt yapıları da gerçekleştirmiş, kuvvetli bir sosyal bünyenin temelleri atılmıştır. Bu itibarla Anadolu şehirlerinin Türkleşmesinde Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana, Yunus ve Ahi Evran gibi daha nice mutasavvıfların maddi ve manevi katkılarının bulunduğunu söyleyebiliriz.⁶

Kuruluş Döneminde Ahilik ve Sosyal İşlevleri

Ahilik kurumu hem ortaya çıktığı dönemde hem de sonraki zamanlarda önemli sosyal işlevleri ifa etmişlerdir. 11. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Anadolu'ya gelen Müslüman Türkler yerleşik hayata geçince yeni bir hayat tarzı ile karşı karşıya gelmişlerdir. İşte bu dönemde nüfus hareketlerinin ve yerleşmenin öncüleri olan Ahiler⁷, Asya'dan Anadolu'ya gelen Türklerin yeni bir hayat tarzına intibak etmesinde, esnafların yeni alınan yerlerde gelip yerleşmelerinde, Bizans ve Ermeni esnafı karşısında rekabet gücüne kavuşmasında⁸, önemli bir rol oynamışlardır. Diğer taraftan merkezi idarenin zayıf kaldığı zamanlarda mahalli otoriteyi tesis edip, siyasi ve askeri güç olarak görev üstlenirken⁹, aynı zamanda Ahiler halkın göçebe kültüründen şehir kültürüne geçişinde de önemli bir rolü ve görevi üstlenmişlerdir.¹⁰

Bu dönemde Moğol istilası nedeniyle Asya'dan Anadolu'ya kitleler halinde göçler söz konusu olmaktadır. 11. ve 12. yüzyılda Anadolu'ya gelen göçmenlerle, Moğolların baskısı ile hareket edip gelenler arasında yaşama biçimi bakımından farklılıklar bulunuyordu. İlk gelenler konargöçer ol-

⁶ Taner Tatar, *Türk Fikir ve İman Zemininde Yeşeren Kurum, Ahilik*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, s. 19, Malatya, 2002.

⁷ Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Belleten*, Cilt: 15, Sayı: 60, s. 641, Ekim 1951.

⁸ İbrahim Durak - Atilla Yücel, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, s. 153, 2010.

⁹ Ziya Kazıcı, "Ahilik", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 540-541, İstanbul, 1988.

¹⁰ Nasir Niray, "Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri", *Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 24, s. 7-15, Kış 2002.

dukları halde Moğolların önünden kaçıp Anadolu'ya gelenler Asya'daki şehirlerin tüccar esnaf ve sanatkârları idi.¹¹ Ekinci'ye göre ahi birlikleri işte bu şartların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹² Ahiliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde, bu dönemin kendine özgü politik ve sosyo-ekonomik şartlarının ve ihtiyaçlarının rolü bulunmaktadır.¹³ Ahiliği ortaya çıkaran 13. yüzyıl Anadolu'suna baktığımızda, yoğun göçlerin yaşandığı, yeni bir medeniyetin temellerinin atıldığı, şehirleşmenin hızla devam ettiği, sosyal yapının bir geçiş sürecinde olduğu bir manzarayı görürüz.

Gerçekten de Ahilik kurumunun, o dönemdeki Türk toplumunun konar-göçer kültürden şehir kültürüne geçişinde aktif bir rol oynadığını görmekteyiz. Şehirleşme sürecinin içerdiği zorluklar Ahilik kurumunun sosyal bünyeye destek olması sayesinde aşılmıştır. Ahilik kurumu, kırsal kesimden gelen, serbest hareket etmeye alışık, insanların, artan nüfus içerisinde ahlaki bir çöküntüye uğramamaları, daha nizamlı bir düzen içerisinde toplumla uyumlu yaşamaları doğrultusunda bünyesine alarak eğitimden geçirerek, kırsal kesimden gelenler ile yerleşik hayatı benimseyen halk arasında intibak ettirici "*tampon kurum*" vazifesini görmüştür. Bu bakımdan Ahilik merkezle çevre arasında yaşanabilecek gerilimlerin giderilmesine düzenin ve istikrarın sağlanarak devletin güçlenmesine yardımcı olan bir teşkilattır.¹⁴

Ahiler ifa ettikleri bu işlevleri dolayısıyla, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve Yeniçeri teşkilatının oluşturulmasında büyük rolleri bulunmaktadır.¹⁵ Ahi derviş ve zaviyeleri Osmanlı Devletinin kuruluş, fetih ve yayılış döneminde, Rumeli'de yerleşmede (kolonizasyon) hayati bir rol üstlenmiş ve bu nedenle padişahlar vakıflar yaparak onların kuruluşunu desteklemişlerdir.¹⁶ Fatih Sultan Mehmet dâhil olmak üzere ilk Osmanlı padişahlarının ve ilk Osmanlı vezirlerinin çoğunun ahi önderleri olduğu ifade edilmektedir.¹⁷ Ancak Şeyh Edebali'nin ahi olduğu ve ahilik şeyhi sıfatıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna büyük katkı sağladığına Ocak¹⁸, tarihçilerin bir kurgusu olarak bakmaktadır.

¹¹ Halime Doğru, *16. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 8-9, Ankara, 1991.

¹² Yusuf Ekinci, *Ahilik, Sistem Ofset*, 4. Baskı, s. 6-10, Ankara, 1993.

¹³ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 47, Ankara, 1989.

¹⁴ Hüsnü Ezber Bodur, "Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59-60, Kırşehir, 1999.

¹⁵ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ötüken Yayınları, s. 90, İstanbul, 1986.

¹⁶ Halil İnalçık, "Ahilik, Toplum, Devlet", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 191, Kırşehir, 1999.

¹⁷ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, s. 106, İstanbul, 1994.

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahilik ve Şeyh Edebali: Problematik Açından Bir Sorgulama", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 247, Kırşehir, 1999.

Ahilik Kurumunu Ortaya Çıkaran Sosyolojik Temeller

Ahi birlikleri ne Bizans Loncalarının bir devamı ne de fütüvvetçiliğin bir kopyasıdır. Ahilik Türk toplumunun karakteristik vasıflarının bir sonucudur. Bize göre ahilik Türk toplumunun örfünden ve geleneklerinden getirdiği değerlerle, İslam inancından aldığı güç ve ahlakla Anadolu coğrafyasının mevcut şartlarında yeşerttiği sosyal bir kurumdur.

Her şeyden önce ahi teşkilatını Bizans loncalarından ayıran mühim farklılıklar mevcuttur:¹⁹ Öncelikle Bizans loncaları devlet tarafından bazı kamu görevlerini yerine getirmek amacıyla kurulmuş mesleki teşkilatlardır. Ahi birlikleri ise devlet otoritesinin dışında kurulmuş ve gelişmiştir. Ahi birlikleri aynı zamanda zorunlu olmadığı, pek çok kamu hizmetini yürütüyordu. Bu konuda onları zorlayan kendi ahlak kurallarından ve değerlerinden başka bir şey değildi. Bizans loncalarına üyelik devlet eliyle ol-maktayken, ahi birliklerine üyelik serbestti. Üyelğe kabul işlemleri teşkilat yetkilileri tarafından yapılır, devlet buna müdahale etmezdi. Bizans loncalarında tüccar ve sanatkârlar üye olarak kabul edilirken, ahilikte böyle bir şart söz konusu değildi. Ahilik prensiplerini ve değerlerini kabul eden herkes üye olabilirdi. Bizans loncalarında kast sistemi özellikleri mevcuttu ve loncalar kan grupları haline dönüşmekteydi. Loncalar arası geçiş yoktu. Ahilikte ise böyle bir durum söz konusu değildi. Farklı loncalar arasındaki evlenme yasağı da yine ahilikte bulunmayan bir özellikti.

Diğer taraftan ahiliğin, ahlaki kurallarının, prensiplerinin ve değerlerinin daha önce tasavvuf ehlinin geliştirip formüleştirdiği fütüvvetnamelerden aldığı şüphesiz gerçektir. Ancak bu gibi benzerliklere bakılarak ahiliğin fütüvvetçiliğin bir kopyası olduğunu iddia etmek yanlıştır. Ahilikten daha önce ortaya çıkmış bir kuruluş olarak fütüvvetçilik daha kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verdiği halde; ahilikte askeri hizmetlerin yanında esnaf ve sanatkârlık hizmetleri de verilmiştir. Yine fütüvvetteki gibi askeri bir teşkilatlanma ahilikte yoktu. Ahi birlikleri içerisinde meslek esaslı bir yapılanma bulunmaktaydı.²⁰ Bu sebeple ahilik kurumu, fütüvvet teşkilatının Türkler tarafından sosyal boyutu başta olmak üzere geliştirilen ve özellikle Anadolu'da yayılmış bulunan şeklidir.²¹

Sosyolojik olarak, Türk toplumunun en önemli karakteristik vasıflarından birisi de fert-cemiyet dengesini sağlayan bir yapıda olmasıdır. Türklerde ne ferdi cemiyete feda eden, ne de cemiyeti ferde feda eden bir anlayış bulunmaktadır.²² Bu yapı ne bireyin aşırı bir şekilde öne çıkarı-

¹⁹ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 11-12.

²⁰ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 10-14.

²¹ Ahmet Kala, "Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 65, s. 275, 1990; Murat Şen, "Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", *Çimento İşveren Dergisi*, C. 16, S. 6, s. 26, Güz 2002.

²² Amiran K. Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, s. 320, İstanbul, 1985.

olarak yüceltildiği kapitalist siteme, ne de bireyin tamamıyla yok sayıldığı ve silikleştiği komünist siteme benzemektedir. Hangi seviyede olursa olsun cemiyet içinde ferдин haklarının ve kişiliğinin korunduğu bir sistem özelliğindedir. Güçlünün zayıfı ezmesine müsaade etmeyen, tıpkı ahilikte olduğu gibi çırağın hakkını da, esnafın hakkını da tüketicinin hakkını da koruyan bir karakterdedir. Örneğin, ustasına karşı çırağın hakkını koruyan bir sistemdir. Eğer bir usta, çıрак ve kalfaların ücretlerini vermez, çırakları sömürür, onlara bildiklerini öğretmez kötü mal üretir, üretim standartlarına uymaz ise, ona dükkân kapatma cezası verilir, diğer ustalar onunla oturup çay içmez, selamı keser, yardım kesilir, onun kurban kesmesi, ikramda bulunması istenir ya da sanatına göre farklı cezalar uygulanırdı.²³

Yine Türk kültürü öncelikli değerleri itibariyle fert-cemiyet dengesini kurduğu gibi, madde ve mana hedeflerini de uzlaştıran dünya-ahret dengesini kuran bir yapıya sahip olan bir kültürdür. Amiran Kurtkan'a göre²⁴ madde ve mana hedeflerinin uyum içerisinde olduğu kültür "*ideal kültür*"dür. Bu kültür sosyal gelişmeye ve sosyal bütünleşmeye imkân tanımaktadır. Esasen tevhit inancına dayalı, madde ve mana hedeflerini dengeleyen ideal kültürün taşıyıcısı olan fertler, dış âlem ile iç âlemi bütünleştirmiş fertlerdir ve bu bütünleşme bir süper sistemin de ifadesidir. İşte böyle bir toplumsal yapı içerisinde bulunan Türkler, özellikle diğer kavimlerden farklı olarak dinin sadece ahiret için olmadığını, dünyevi boyutunun da bulunduğunu düşünen, dini pratiklerin bu dünya içerisindeki mutluluğun ve huzurun kazanılmasında da önemli olduğunu bilen ve yaşayan bir millettir. Ahireti için dünyasını, dünyası için de ahiretini terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı bulunmaktadır. Böylece sosyal yapı içerisinde dünya-ahiret, madde ve mana dengesi kurulmuştur.

Örneğin maddeye bakış açısı ahilikteki temel anlayışa göre, "*geminin içindeki su geminin helaki, ama dışındaki su ise geminin yüzmesi için şarttır*" düşüncesi doğrultusundadır. İktisat tarihçisi Sabri Ülgener de Türk iktisat zihniyetinin bu düşünceye dayandığını ifade etmektedir.²⁵ İşte ahilikte sadece servet ve kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımaz. Bunlar ancak kendinden üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları takdirde bir değer ifade ederler. Çünkü o zaman vasıta olan para, gaye haline gelir ki bu son derece ahlaksız bir dünya görüşünün temeli olur.²⁶

²³ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Sistem Ofset, s. 27, Ankara, 1993.

²⁴ Amiran K. Bilgiseven, *Sosyolojik Açıdan İslâmiyet ve İslâmî Kavramlar*, Filiz Kitabevi, s. 13, İstanbul, 1992; Amiran K. Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, s. 321, İstanbul, 1985.

²⁵ Sabri Ülgener, *İktisadi Çözölmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, s. 80, İstanbul, 1981.

²⁶ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 59.

Sosyo-Kültürel Hayatın Mimarı Olarak Ahilik

13. yüzyıl Türk sosyal yapısı açısından bir geçiş dönemini arz etmektedir. Türk toplumunun yaşamış olduğu bu geçiş döneminde Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile kurulan ahi zaviyeleri, Anadolu'nun o karanlık dönemini aydınlatan birer kandil gibiydiler. Zira akşamları toplanan meclislerinde bilgiyi, edebi, ahlakı ve kültürü saçmaya başlıyorlardı. Gündüz işinin sanatının başında çalışan ahiler, akşam kültür ve irfan meclislerinde günün yorgunluğunu ve sıkıntısını önemli sosyal aktivitelere katılarak atıyorlardı.

Buralar ne inziva mekânı, ne de halkın duygularının sömürüldüğü yerlerdi, buralar civardaki halkın kültürel iletişimde olduğu²⁷ ve bilginin paylaşıldığı, cemiyetin nizamına yön veren adeta birer okul ve sosyal dayanışma merkezi gibiydiler. Bir terbiye ocağı olan ahi zaviyelerinde teşkilata yeni giren ve sosyalleşme sürecinden geçen gençlerin pedagojik gelişimlerini sağlayacak, güzel okuma yazma, Türkçe konuşma, edebiyat, felsefe, din, spor, musiki gibi derslerden, cemiyet içinde yaşama kuralları, adabı muaşeret ve sosyal kaidelerin gösterilmesine kadar geniş bir yelpazede eğitim verilmekteydi.²⁸

Ahilerin toplantı yeri ve konuk evi olarak kullandıkları ahi zaviyelerine işçi ve çıraqlardan başka, öğretmenler müderrisler, kadınlar, hatipler, vaizler, emirler yani bölgenin önde gelen faziletli kişileri de gelirdi. Ahilerde zaviyeyi başkan yaptırır, halılar kilimler ve başka gerekli eşyalarla döşer, kandiller asardı. Her zaviyeye bağlı sanatkârlar, akşamüzeri işlerini bitirdikten sonra kazançlarından bir bölümünü başkana getirir, bu para ile yemek, meyve ve zaviyelerde kullanılan başka gerekli şeyler satın alınırdı. Akşamları yemek yedikten sonra sema ve raks (çalgı ve oyun) edilirdi. Akşama kadar kafa ve kol gücü tüketen bir kişinin ertesi günü işini aynı istekle sürdürebilmesi için maddi ve manevi desteğe, neşelenip eğlenmeye ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Bu durum Çağatay'a göre ahilerin ham sofu değil, din ile dünya işlerini bir arada yürüttüklerini göstermektedir.²⁹

Bu dönemde ahi zaviyelerinin sosyal sistem içerisinde önemli fonksiyonlarının olduğunu görmekteyiz. Zira aynı zamanda zaviyeler, seyahat eden yolcuların (ayende ve revende) bedelsiz olarak kalabildiği bir konuk-evleri idi.³⁰ Misafirler önce hamama götürülerek temizleniyor, sonra yedirilip içiriliyor, ihtiyaçları karşılandıktan sonra kalınacak yer temin ediliyordu. Faslı ünlü seyyah İbn Batuta, seyahatnamesinde buraların ne

²⁷ Halime Doğru, "a.g.m.", s. 26.

²⁸ Galip Demir, "a.g.m.", s. 365-366.

²⁹ Neşet Çağatay, *a.g.e.*, s. 92-93.

³⁰ Halil İnalçık, "a.g.m.", s. 190.

kadar temiz, kandillerle, güzel halılarla ve döşemelerle dolu, bol yiyecekleri olan güvenli yerler olduklarından hayranlıkla bahseder.³¹ Böylelikle ahiler taş üstüne taş koyarak, Anadolu'da sadece ticaretin anayasasını değil, sosyo-kültürel hayatında mimarlığını yapmışlardır.

Kabiliyet ve Ahlakın Buluştuğu Bir Kurum Olarak Ahilik

Temeli bilime ve sanata dayanan ahilik teşkilatı³² mesleki olarak işletmelerde çırak, kalfa ve usta hiyerarşisinde bulunmaktaydı. Ustasının belinden gelmeyen fakat izinden giden yürüyen ahi çırağı, baba oğul gibi candan bir ilişkisi sistemi içerisinde bir yandan el becerilerini geliştirerek, işinin ve sanatının inceliklerini öğrenerek fiziksel olgunluğa erişmekte, diğer taraftan almış olduğu terbiye ve ahlak ile de ruhi bir olgunluğa ve kemale doğru ilerlemekteydi. Gençler adeta örsle çekiç arasında çıkan kıvılcım gibi kâmil insan olma yolunda adım adım mesafe kat etmekteydiler. Burada şunu söyleyebiliriz ki, ahilik teşkilatı, bilgi çağında önemi herkes tarafından kabul edilmiş ezbercilikten uzak olan yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi asırlar öncesinden benimsemiş ve başarıyla uygulamıştır.

Zanaatçıların içerisinde en dürüst ve hürmete değer ve yaşça da büyük olan kişi ahi olarak derneğin reisliğini yapmaktaydı. Ahiden sonra ise “fityan”a (işçiye) kumanda eden bir yiğitbaşı (server) adında ikinci bir reis bulunmaktaydı. Bu yönetim şeması şehirde mevcut bulunan bütün zanaat şubeleri için söz konusudur. Zanaat şubelerinin başında ise “*ahi baba*” bulunmaktadır.³³ Ahiliğe giriş şerbet içmek (şürb), şed veya peştamal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşirdi. Ahilik bünyesinde esnaf birlikleri, ustalar, kalfalar, çıraklar ve yamaklar yer alıyordu. Çıraklıktan itibaren birlik içerisinde yükselebilmek için mesleki ehliyet ve liyakat şarttı. Çıraklar mesleği çok iyi öğrenmedikçe dükkân açamazdı.³⁴

Ahilik, kalite ile ahlakın buluştuğu bir mesleki teşkilattır.³⁵ Her şeyden önce esnafta doğruluk aranırdı. Ahi ahlakında doğruluk, ekonomik bir anlam taşımakta; eşyanın bilinen bir şekilde imal edilmesi, üretilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir.³⁶ Hile, çürük iş yapmak, müşteriden tespit edilenden aşırı fiyat istemek, bir başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı.³⁷ Bu yönüyle ahilik siyasal ve eko-

³¹ Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 73-75, Ankara, 2001.

³² Mikail Bayram, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, s. 1-11, Güz 2001.

³³ Taner Tatar, *a.g.e.*, s. 22.

³⁴ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 541, İstanbul, 1988.

³⁵ Ekrem Erdem, *Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2. B Kayseri, s. 8, Ekim 2004.

³⁶ Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, s. 105, İstanbul, 1977.

³⁷ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 60-62.

nomik taraflarının yanında her nevi esnaftan tabiplere kadar ahlak eğitimi veren bir kurum olma özelliği de göstermiştir.³⁸

Teşkilat içerisinde kurallar herkes için geçerliydi ve bir ürünün ham madde tedarikinden, işlenişine, üretimine ve satışına kadar her şey konulan kurallara bağlıydı. Ekmekçinin hamura koyacağı mayadan, tatlıcının şerbetindeki şeker ve su oranına, aşçının kazanının kalayına kadar her şey kurallarla belirlenmişti. Adil bir oto kontrol sistemi ile esnaflar içerisinde kalite arttırılırken, üretim ihtiyaca göre yapılır, koyulan narh'larla üretilen mal yüksek fiyattan satılamazdı. Bu sistem sayesinde zengin ile fakir, üretici ile tüketici, işçi ile işveren, devlet ile millet arasında bir denge kurulmuş ve tarafların hakları korunmuştur.³⁹

Ahilik teşkilatında ekonomik faaliyette bulunmak, iş ve çalışma hayatında dayanışma ve işbirliği önemli bir değer olarak görülmüş, iyi işler yapmak, sahasında ilerlemek, toplumsal görev ve sorumluluğun icapları arasında sayılmıştır. Cömertlik, paylaşmak, sosyal içerikli harcama yapmak toplumsal refahın gerekli şartları arasında görülmüştür. Toplumsal refah ve sosyal sorumluluk ön plana çıkarıldığından kişisel ihtiyaçların karşılanması yeterli görülmemiş ve üretim teşvik edilmiştir. Ekonomik faaliyet kendi içinde amaç olmayıp, bireyin ruhsal gelişimi ve toplumsal refah için bir araç olarak görülmüş, üretim ahlâkî bir görev olarak değerlendirilmiştir. Üretimde kaliteyi arttırmak bir erdem olarak algılanmış, hayatın anlamının üretimle mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Ahilikte çalışanlar arasında, düşmanlık, istismar ve iş barışını bozacak tüm uygulamalara karşı çıkılmıştır. Kişisel güven ve beceri kazanma arzusu, kabiliyetin geliştirilmesinde ve iş hayatında ilerlemede önemli motivasyon kaynağıdır. Herhangi bir iş ve meslekte ehliyetli ve liyakatli olma, yeni zanaatta kemale erme, zirveye ulaşma ilerlemenin şartı olarak görülmüştür.⁴⁰

Diğer taraftan ahilik cinsiyet ayrımcılığı yapmayan, cinsiyete dayalı bir iş bölümüyle kadınları da sosyal ve ekonomik hayat içerisinde aktif kılan bir kurum olmuştur. Ahilerin kadın kolu olarak görev yapan bir de Bacıyan-ı Rum adında Anadolu kadınlar birliği bulunmaktaydı. Anadolu kadınlar birliği dünyada kurulan ilk kadınlar teşkilatı olduğu ifade edilmektedir. Ahiler içerisinde aktif bir şekilde rol alan kadınlar, gönüllerindeki sevgi desenlerini, vatanın imarı ve gelişmesi amacıyla adeta dantel işler gibi Anadolu'nun dört bir köşesine nakış nakış dokumuş ve önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

³⁸ Ayten Altıntaş - Hanzade Doğan, "Osmanlı Esnaf Tabibinin Ahlak Eğitimi ve Değerleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 146, s. 59-83, 2003.

³⁹ İbrahim Durak - Atilla Yücel, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, s. 152-153, 2010.

⁴⁰ Hüsnü Ezber Bodur, "Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 66, Kırşehir, 1999.

Bu teşkilatın pek çok hizmetleri arasında; kimsesiz genç kızları himayesine alarak eğitilmesi ve ev bark sahibi olması, kimsesi kalmamış yaşlı kadınların bakımının gerçekleştirilmesi, ahi zaviyelerine gelen konuklara yemek hazırlanması, savaş zamanlarında ordunun ihtiyacı olan elbise ve savaş malzemelerinin bakımının ve onarımının gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Yine ahi kadınlar teşkilatı, ekonomiye katkı sağlayan çeşitli el sanatlarında da uğraş vermiştir. Çadircılık, keçecilik, halı, nakışçılık, örgücülük, kilim dokumacılık, oya dantelcilik, kumaş imalinde ve bunların elbise yapılmasında önemli uğraşlar vermiş ve çalışmışlardır.⁴¹

İstanbul başta olmak üzere kadın ahiler pek çok ilde özellikle çeşme ve okul yaptırmış veya yapılmasına öncülük etmişlerdir. Asude Hatun Mektebi, Ayşe Hatun Mektebi, Esmâ Sultan Mektebi, Gülfem Hatun Mektebi gibi, Fatma Ana Çeşmesi bu yapılardan bazılarıdır.⁴² Böylelikle ahilik, kadınların eliyle sosyal hayatın en ince ve hassas alanlarına da girmiş, tüm toplumda büyük bir yaygınlık kazanmıştır.

Karakter İnşa Eden Bir Kurum Olarak Ahilik

Ahi olabilmek ve ahi kalabilmek için gerekli görülen bazı şartlar mevcuttur. Bu şartlar ve ölçüler aynı zamanda şahsiyet bütünlüğüne kavuşmuş sağlam karakterli ve güzel ahlaklı kişilerin yetişmesine de imkân tanımıştır.

Bu düşünce sisteminin merkezinde insan vardır. Hiçbir şey eşref-i mahlûkat olarak kabul edilen insandan daha fazla değerli değildir. Bu bakış açısı ahiliğin bütün faaliyetlerine ve teşkilatlanmalarına hâkim olan bir anlayıştır.⁴³ Aslında ahiliğin ahlak nizamnamesi fütüvvete dayanır. Kelime anlamı olarak gençlik, delikanlılık, yiğitlik, cömertlik anlamına gelen fütüvvet, İslami ve tasavvufi bir kavramdır.⁴⁴ Fütüvvetnameler ise ahiliğin esasları, ahlaki ve ticari ilkelerini anlatan nizamnamelere verilen addır.⁴⁵

Her şeyden önce ahilik kurumu hem kendisine hem de topluma faydalı olmak üzere bireyleri üretkenliğe teşvik ediyordu.⁴⁶ Örneğin meslek sahibi olmayan ahi teşkilatına alınmadığı gibi çalışabilecek durumdayken çalışmayanlar ahlaksız olarak görülüyordu. Çalışmaya bir meziyet ve fazilet gözüyle bakılıyordu. Ancak bu çalışma kesinlikle Batıdaki gibi sömürgeci faaliyetlere ve sınıf kavgalarına kapı açan kapitalizmin

⁴¹ Galip Demir, *a.g.e.*, s. 359-360.

⁴² Asude Hatun Mektebi, Ayşe Hatun Mektebi, Esmâ Sultan Mektebi, Gülfem Hatun Mektebi detaylı liste için bkz. Yaşar Çalışkan - Lütfi İkiz, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 41-44, Ankara, 1998.

⁴³ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 17.

⁴⁴ Galip Demir, *a.g.e.*, s. 325.

⁴⁵ Nuran Altuner, "Manzum Bir Fütuhname", 2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 23, Kırşehir, 1999.

⁴⁶ İbrahim Durak - Atilla Yücel, "a.g.m.", s. 151-168.

öngördüğü “*homo economicus*”a dayanan bir modelde ve anlayışta değildir.⁴⁷ Ahiliğin inşa ettiği model şahsiyet ve insan karakteri; dayanışmacıdır ve paylaşımcıdır, yani diğerkâmdır.

Ahi birkaç iş veya birkaç sanatla değil, yeteneklerine en uygun olan tek bir iş veya tek bir sanatla uğraşmalıdır. Ahi doğru olmalı, emeğiyle hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır. Ahi işinin veya sanatının geleneksel pirlерinden kendi ustasına kadar bütün büyüklere içten bağlanmalı, sanatında ve davranışlarında onları örnek almalıdır. Ahi kazancının geçiminden arta kalanını tümüyle yoksullara ve işsizlere yardımda kullanmalıdır.⁴⁸ Yine vicdanını kendisi üzerine gözcü olarak koyan ahi, doğru sözlü, dürüst, helalinden kazanan, düzgün ölçü ve tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir. Kalbi Allah’a, kapısı yetmiş iki millete açık olan ahi; mürüvvet ve merhamet sahibi, konuksever, hoşgörölü, cömertliği esas alan; ahlakı ana sermaye edinip akıl yolumdan yürüyen kişidir.⁴⁹

Bütün bu özelliklerin henüz ahiliğe ilk adımı atarken tavsiye edildiği görülmektedir. Zira terfi merasimi ve adeta bir diploma töreni hükmünde olan “*Şed Kuşanma*” töreninde usta çırağına şöyle seslenirdi: “*Ey oğul, Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı, dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama. Kimseyi kandırma, kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma.*”⁵⁰ Ahiliğin ana ilkeleri arasında ise: “*Kuvvetli ve galipken affetmek, hiddetliyen yumuşak davranmak, düşmanlığı dostlukla, kötülüğü iyilikle karşılamak, kendi ihtiyacı varken, elindekini başkasına vermek*”⁵¹ bulunmaktadır. Diğer taraftan ahinin üç şeyi açık, üç şeyi kapalı olmalıdır:⁵² Açık olanlar: Eli açık olmalı: yani cömert olmalı. Kapısı açık olmalı: yani konuksever olmalı. Sofrası açık olmalı: yani aç geleni tok döndürmeli. Kapalı olanlar: Gözü kapalı olmalı: kimseye kötü bakmamalı ve kimsenin ayıbını görmemeli. Dili bağlı olmalı: yani kimseye kötü söz söylememeli. Beli bağlı olmalı: yani kimsenin ırzına, namusuna, haysiyet ve şerefine göz dikmemeli.

Sonuç

Osmanlı’nın özgün bir ekonomik yapıya sahip olmasında büyük bir rolü bulunan ahilik aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıya da önemli

⁴⁷ Ahmet Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 126, 1994.

⁴⁸ Sabahattin Güllölü, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, s. 102, İstanbul, 1977.

⁴⁹ Refik Soykut, *Orta Yol Ahilik*, Türk Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Eğitim Yay., s. 89, Ankara, 1971.

⁵⁰ Galip Demir, *a.g.e.*, s. 325.

⁵¹ Cemal Anadol, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 61, Ankara, 1991.

⁵² Neşet Çağatay, *a.g.e.*, s. 162.

katkıları olmuş, etkin bir sivil toplum kuruluşudur. Ahilik teşkilatı özellikle 12. ve 13. yüzyıldan itibaren Asya'dan Anadolu'ya gelen Türklerin yerleşmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, Bizans esnaflarına karşı rekabet edebilmesi ve mevcut yapıya uyum sağlaması açısından önemli işlevleri yerine getirmiştir. Yaptığı hizmetler ile bir yandan Anadolu'da Türklüğün ve İslamiyet'in filizlenip boy vermesine katkı sağlarken diğer taraftan da kuvvetli bir sosyal bünyenin kurulmasında da etkin bir rol almışlardır.

Modern dünyada, sosyal hayatın problemlerine çözüm olmak üzere, ahiliğin 21. yüzyıl insanına söyleyeceği çok şey vardır. Geçmiş asırlara göre çok daha zengin ve daha çok şeye sahibiz ama daha fazla mutlu değiliz. Tüketim katedralleri içerisinde mutluluğu, ne kadar medeni isen o kadar tüketirsin ve o kadar da mutlusun anlayışıyla, maddede çok tüketmekte arayan bir zihniyet dünyasının yoğun tesiri altındayız. Günümüzde estetik, gösteri ve görünüş ön plana çıkmış, insan ilişkilerinde dayanışmacı, paylaşımcı ve düzenleyici değerler geri plana itilmiştir. Popüler kültür içerisinde beden adeta estetiğin dokuma tezgâhı haline dönüşmüş, Bu sebeple insanlar günümüzde ruhlarını eğitmek yerine bedenlerini eğitmek gayesiyle telaş içerisinde, narsist kaygılarla bir merkezden diğerine akın etme gayreti içerisinde olmuştur.

Diğer taraftan ekonomiyi canlandırmak, tüketimi ve rekabeti arttırmak için insanoğlu bugün büyük savaşlar ve terör eylemleri yapmakta ve yapanlara destek vermektedir. Böylelikle dünyadaki iktisadi krizler ahlaki krizleri de beraberinde getirmektedir. Oysaki beşeri insan yapan, insanı da hayvandan ayıran en önemli vasıflardan birisi ahlaklı olmaktır. Ünlü ahlak teorisyeni ve yorumcusu Levians ahlakı yorumlarken ilk ahlaksızlığın Kabil ile başladığını söylemekte ve şöyle bir olay anlatmaktadır. *“Allah Kâbil'e yanına çağırıp Habil'in nerede olduğunu sorduğunda, Kâbil öfkeli bir biçimde bir başka soruyla cevap verir: Ben kardeşimin bekçisi miyim?”* der.⁵³ Aslında insan tabiatının karakteristik vasfında her hangi bir değişme olmadığı için bu gün de maalesef *“ben kardeşimin bekçisi miyim?”* sözünü hatırlatan pek çok tavırla ve durumla karşı karşıya bulunuyoruz. Sosyal ilişkilerde duyarsızlık ve kayıtsızlık örnekleri sıklıkla sergilenmektedir. Düşündüğümüzde, elbette ben kardeşimin bekçisiyim, çünkü kardeşimin iyiliği benim ne yaptığımı veya neyi yapmaktan geri durduğuma bağlıdır. Kaldı ki, bu durum beni ahlaklı bir birey haline getirecektir.

Nitekim *“ahi”* kelimesinin sözlük anlamına da baktığımızda *“kardeşim”* manasına geldiğini görürüz. Sözlüklere göre *“ahi”*, *“kardeş veya kardeşim”* anlamına gelmektedir.⁵⁴ İşte ahilik kültürünün özü ve felsefesi

⁵³ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, s. 93, İstanbul, 2005.

⁵⁴ Yusuf Ekinci, *a.g.e.*, s. 6.

de aslında onun bu kelime manasında yatmaktadır. Kardeşim söz ve hitabı bir cemiyette kan bağı olmasa dahi o cemiyetin üyelerini birbirine bağlayan, sorumlu kılan, kaynaştıran, yakınlaştıran ve ortak bir ruh etrafında birleştiren bir tanımlamadır. Bugün sosyal ilişkiler sistemine, modernitenin getirdiği çıkar, bencillik, hasetlik ve yıkıcı rekabet gibi virüslerin temizlenmesi; sosyal ilişkilerde sosyal barışın ve sosyal bütünleşmenin sağlanması, ahilik kültürünün ortaya koyduğu bu kardeşlik duygusunun sosyal bünyeye aşılmasıyla gerçekleşebilir.

Kaynaklar

- Altıntaş, Ayten - Doğan, Hanzade, “Osmanlı Esnaf Tabibinin Ahlak Eğitimi ve Değerleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 146, s. 59-83, 2003.
- Altuner, Nuran, “Manzum Bir Fütuhname”, 2. *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 23-30, Kırşehir, 1999.
- Anadol, Cemal, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvet-nameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Arıcı, Kadir, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahıyan-ı Rum)”, 2. *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 38-47, Kırşehir, 1999.
- Bauman, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev.: Yavuz Alogan), Ayrintı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bayram, Mikail, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, s. 1-11, Konya, Güz 2001.
- Bilgiseven, Amiran K., *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Bilgiseven, Amiran K., *Sosyolojik Açıdan İslamiyet ve İslâmî Kavramlar*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Bodur, Hüsnü Ezber, “Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları”, 2. *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59-64, Kırşehir, 1999.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- Ekinci, Yusuf, *Ahilik*, Sistem Ofset, Ankara, 1993.
- Çalışkan, Yaşar - İkiz Lütfi, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Demir, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahilik Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Doğru, Halime, 16. *Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Durak, İbrahim - Yücel, Atilla, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y., C. 15, S. 2, s. 151-168, 2010.

Erdem, Ekrem, *Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Kayseri, 2004.

Güllülü, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1977.

İnalcık, Halil, "Ahilik, Toplum, Devlet", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 641, Kırşehir, 1999.

İnalcık, Halil, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Belleten*, Cilt: 15, Sayı: 60, 1951.

Kala, Ahmet, "Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 65, s. 275, 1990.

Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986.

Niray, Nasir, "Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 24, s. 7-15, Ankara, Kış 2002.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahilik ve Şeyh Edebali: Problematik Açından Bir Sorgulama", *2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 247, Kırşehir, 1999.

Özerkmen, Necmettin, "Ahiliğin Tarihsel ve Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları Sosyolojik Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 44, s. 57-78, Ankara, 2002.

Soykut, Refik, *Orta Yol Ahilik*, Türk Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Eğitim Yayınları, Ankara, 1971.

Şeker, Mehmet, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Şen, Murat, "Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 6, s. 18-40, Güz 2002.

Tabakoğlu Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.

Tatar, Taner, *Türk Yönetim Sistemi*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Tatar, Taner, *Türk Fikir ve İman Zemininde Yeşeren Kurum, Ahilik*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2002.

Ülgener, Sabri, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.